

Nyelvjáráskutatók ünneplése Baranyában

Baranya megye nyelvjárásainak kutatói — a XX. század második felében — jelentős művekkel gyarapították a magyar dialektológia szakirodalmát. E munkák megjelenéséről általában gyorsan hírt adtak a folyóiratok recenziói; így a feltárt nyelvi anyagról időben értesülhettek dialektológusaink. Ez a tény öröndetes. Az viszont sajnálatos, hogy az oktatásban, az anyanyelvi nevelésben tevékenykedő kollégáink korábban (tanulmányaik során) nem mélyül(het)tek el kellőképpen a legújabb nyelvjárási szakirodalomban. Csak kevesen értették meg, hogy a nyelvjárás a köznyelvi oktatás egyik fontos nyelvi tényezője, hogy a nyelvjárás sajátos kultúrahordozóként a lokalitás megtestesítője, kifejezője. Öröndetes, hogy a dialektológiai szakmunkákban egyre többen hangsúlyozzák azt, hogy a nyelvjárás az oktatás és az anyanyelvi nevelés fontos forrása.

A magyar dialektológia oktatásának fent említett g y a k o r l a t i a s irányultsága — remélhetőleg — elősegíti, hogy javuljon a nyelvjárások társadalmi megítélése. Nyelvjárásaink presztízsét növelheti továbbá az, hogy az új dialektológiai könyveket, tanulmányokat (általában szerzőikkel együtt) Baranya megyében az egykori adatgyűjtések színhelyén mutatjuk be a szakma képviselőinek, valamint a várhatóan érdeklődő nagyközönségnek, a leendő olvasóknak. Ez az újszerű tájékoztatás — tapasztalataink szerint — az adatközlők (és leszármazottaik), illetve a kis települések lakóinak megbecsülését is kifejezi. — A közelmúltban Baranyában a következő helyeken rendeztünk dialektológiai vonatkozású ünnepségeket:

1. 1999-ben Alsómocsoládon mutattuk be a község helytörténeti adattárát, melyben a nyelvjárástani és néprajzi tanulmányok mellett nyelvjárási beszédfelvételek szövegeit tettük közzé. A könyv címe: „Alsómocsolád község helytörténeti adattára I.” (szerk. PESTI JÁNOS. Alsómocsolád, 1999.).

2. 1999-ben Hosszúhetényben méltattuk BERZE NAGY JÁNOS, KISS GÉZA és NEMES JÁNOS nyelvjárásgyűjtő munkásságát abból az alkalmából, hogy 60 évvel ezelőtt, 1938 nyarán fejeződtek be az 1940-ben megjelent „Baranyai magyar néphagyományok I—III.” (szerk. BERZE NAGY JÁNOS) című monográfia gyűjtési munkálatai. Ehhez a megemlékezéshez kapcsoltn került sor a „Hosszúhetényi szótár” (szerk. PESTI JÁNOS. Hosszúhetény, 1999.) bemutatására. KIRÁLY LAJOS főiskolai tanár ismertette a szótár szerkezetét, közlésmódját. Kiemelte, hogy ez a kiadvány a dialektológiai értékein túl a néprajzi és helytörténeti kutatásoknak is fontos forrása lehet. A szótár szavait DALLOS NÁNDOR gyűjtötte.

3. 2002. szeptember 28-án Sellye városa adott otthont az utóbbi évek legrangosabb nyelvjárástani könyvbemutatójának. TEMESI MIHÁLY „Az Ormánság nyelvjárása 1939 és 1949 között” c. monográfiájának (szerk. PESTI JÁNOS — SZÜCS TIBOR. Pécs, 2002.) ismertetését neves szakemberek vállalták. Öröndetes, hogy sok érdeklődő hallgató érkezett Sellyére az ormánsági községek-ből erre a fontos eseményre. (Ismeretése: MNy. 2002: 508.) A színvonalas és hangulatos könyvbemutató sikerén felbuzdulva a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Nyelvtudományi Tanszéke úgy döntött, hogy egy év múlva Hirics községben emléktáblát állítunk az Ormánság két kiváló dialektológusának tiszteletére. Elhatározásunkat sok-sok nehézség árán 2003 őszén sikerült megvalósítanunk.

4. 2003. október 26-án tudományos tanácskozással egybekötött emléktábla-avató ünnepséget rendeztünk az ormánsági Hirics faluban. A hiricsiek nagy igyekezettel, gondossággal készültek erre a jelentős eseményre (akárcsak a mocsoládaik, hosszúhetényiek és a sellyeiek az előző években!). Tudták, hogy október 26-án a tudományos rendezvényhez szorosan fog kapcsolódni a helyi református egyházközség ünnepe. A program első részében ugyanis emlékező és hálaadó istentisztelettel ünnepelték a megjelentek a hiricsi református műemléktemplom felújítását. PETERDI DÁNIEL pécsi esperes igehirdetésében arról beszélt, hogy a templomnak, az egyházközségnek milyen szerepe van korunkban a hitélet szervezésében, formálásában. — KOVÁCS JÁNOS helyi lelkész rövid áttekintést adott a hiricsi református egyházközség történetéről, a hajdani lelkészek munkájáról. Megemlítette, hogy dr. Tomanóczy János, aki 28 éven át volt a hiricsiek lelkésze, sok segítséget nyújtott leányának, Tomanóczy Jolánnak és vejének, Temesi Mihálynak a sokféle akadémiai járó nyelvjárási gyűjtés szervezéséhez, lebonyolításához. Hatvan évvel ezelőtt ugyanis ezen a vidéken még meglehetősen bizalmatlanul fogadta a lakosság az ide érkező idegeneket. Bizony szükség volt a befogadáshoz Tomanóczy tiszteletes úr ajánló szavaira!

Az ünnepi istentisztelet után avattuk fel a hiricsi templom homlokzati falán elhelyezett emléktáblát, amelyen ez a szöveg olvasható:

Községünkben
indította el 1937-ben
az Ormánság népnyelvének
újabb kutatását
TOMANÓCZY JOLÁN
és
TEMESI MIHÁLY
* *

Munkásságukra, érdemeikre
nagy tisztelettel és
kegyelettel emlékezünk.
*

Hirics, 2003

Az emléktábla előtt KOVÁCS JÁNOS lelkész mondott tartalmas és hatásos emlékbeszédet; s utána NÓRÁNTNÉ DR. HAJÓS KLÁRA, a pécsi Európa-ház főtanácsosa méltatta őszinte és nagy figyelmet keltő gondolatokkal az ünnepeltek érdemeit. A beszédek után a sellyei Kiss Géza Általános Iskola tanulói ormánsági népdal és népmese átélt, kifejező előadásával tették még színesebbé, maradandóvá az Ormánság két kiemelkedő nyelvtudósára való megemlékezésünket. Felkészítő tanárunk Répásné Hegedűs Katalin volt. A műsor végén a Pécsi Tudományegyetem és a vajszlói Általános Iskola nevében megkoszorúztuk az emléktáblát. Ezután tudományos ülésre gyűltek össze vendégeink a helyi Művelődési Házban.

PESTI JÁNOS nyugalmazott főiskolai docens tartotta a bevezető előadást. Ebben összefoglalta az ormánsági nyelvjárás kutatásának legújabb eredményeit, de szólt a „kezdetekről” is. Arról, hogy a XIX. század második felében a nyelvjárás adatok gyűjtői (főleg a tájsozógyűjtők), majd a XX. század első felében Berze Nagy János és munkatársai, illetve Kiss Géza megteremtették a tudományos szintű nyelvjáráskutatás monumentális adatbázisait Baranya megyében. A nyelvjárás tények monografikus feldolgozására azonban már nem tudtak vállalkozni. Munkásságuk sikeres folytatója, egyúttal betetőzője volt Tomanóczy Jolán és Temesi Mihály. Mindketten Klemm Antalnak köszönhették, hogy figyelmük a nyelvjárásokra irányult, hogy viszonylag fiatalon kezdhettek hozzá a gyűjtőmunkához. Pesti János utalt arra is, hogy Baranya megyében a néprajzi és helytörténeti kiadványokban sok olyan adat található, amelyet jól lehet hasznosítani nyelvjárás, nyelvjárástörténeti vizsgálatokban. Elsősorban ZENTAI JÁNOS, ZENTAI TÜNDE, MÁNDOKY LÁSZLÓ, ANDRÁSFALVY BERTALAN, ROZS ANDRÁS és KOVÁCS SÁNDOR dolgozataira hívta fel a figyelmet.

SZÉKELY GÁBOR egyetemi adjunktus arról beszélt, hogy a Temesi-monográfia archaikus nyelvi adatainak sok esetben ómagyar kori, sőt távolabbról akár finnugrisztikai vonatkozásai vannak/lehetnek. Ezeket a nyelvjárás „kövületeket” feltétlenül be kell vonni a nyelvtörténeti vizsgálatokba. TOMANÓCZY JOLÁN és ZEMPLÉNYI VERA közös diskurzusa (akárcsak 2002-ben Sellyén!) azért volt érdekes, mert Zemplényi Vera jó kérdéseire Joli néni (Temesiné Tomanóczy Jolán) most is szellemenesen válaszolt. A beszélgetésből szépen kirajzolódott, hogy lett ő 66 éve (!), 1937 táján nyelvjáráskutató; s az is, hogy miként tudta Temesi Mihályt segíteni az ormánsági gyűjtések idején, illetve az adatok értelmezésében, feldolgozásában. PESTI JÁNOS és ZEMPLÉNYI VERA egyaránt szólt arról, hogy a baranyai (benn az ormánsági) nyelvjárás(ok) kutatásában jelentős szerepe volt a Pécsi Tudományegyetem professzorainak, főleg Klemm Antalnak és Vargha Damjánának.

Érdekes véletlen, hogy a hírcsi emléktábla-avatás napja csaknem egybeesett egy ugyancsak fontos évfordulóval; azzal az eseménnyel, hogy 1924. október 24-én — 80 évvel ezelőtt! — ünnepelték Pécssett az Erzsébet Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának megalakulását. Az akkori (új) egyetemi kar szakmai és anyagi támogatásával kezdhette meg 1937-ben Tomanóczy Jolán és Temesi Mihály az Ormánság nyelvjárásának tüzetes hangtani, leíró nyelvtani és szóföldrajzi vizsgálatát.

5. 2003. november 15-én Drávapalkonya községben ugyancsak tartalmas és hangulatos ünnepség keretében emlékeztünk meg KOVÁCS SÁNDORRÓL, az ormánsági (bőközi) magyar néphagyományok jeles kutatójáról. Az emléktábla-avatás közvetlen indítéka itt az volt, hogy 2003-ban „Kovács Sándor emlékére” (szerk. PESTI JÁNOS. Drávapalkonya, 2003.) címmel sikerült megjelentetnünk az ünnepelt munkáinak válogatott gyűjteményét. Megjelenését az Ormánsági Hagyományápoló Társaság és az alkotó családjának áldozatos anyagi támogatása tette lehetővé.

Drávapalkonya község vezetői és lakói megható figyelmességgel készültek az emléktábla-avató ünnepségre. Küldöttség fogadta a falu elején a Pécsről érkező vendégeket, az Ormánsági Hagyományápoló Társaság tagjait. Ünnepi terített asztal mellett kezdődött az emlékműsor. A vendégeket köszöntő KUTI ZOLTÁN polgármester érdekes adatok felsorolásával mutatta be a község mai életét, és szólt jövőbeli terveikről is. Hangsúlyozta, hogy a környezet tárgyi értékeinek feltárása, megóvása mellett a szellemi értékek megmentését is fontosnak tartják. A falu lakói büszkék arra, hogy településük jeles személyiségei közé tartozik Kovács Sándor, a nagy olvasottságú politikus, hagyománykutató és szépirod. DANI LAJOS tanár kolléga Drávapalkonya történetéről adott érdekes áttekintést; és kitért arra is, hogy mivel érdemelte ki Kovács Sándor a helybéliek tiszteletét. NAGY FERENC agrármérnök (Kisharsány) hozzászólásából megtudhatták a megjelentek, hogy Kovács Sándor rendkívül jelentős vezetője volt 1945-ben és 1946-ban a baranyai, később az országos parasztmozgalomnak.

PESTI JÁNOS előadásában az ünnepelt nyelvjárásgyűjtő és néprajzi munkásságát ismertette. Szólt az emlékkötetben közzétett írások dialektológiai, néprajzi és helytörténeti értékeiről. Kovács Sándor Kiss Géza „felfedezettje” volt. A nagy olvasottságú „gazdafiú” (Kiss Géza szava!) a drávai víziólet nyelvjárás szavait önzetlenül átadta mesterének, így ez a szóanyag megjelenhetett az OrmSz.-ban. A gyűjtőről (Kovács Sándorról) KISS GÉZA elismerő szavakkal emlékezett meg az OrmSz. előszo-

vában. A tájszógyűjtést Kovács Sándor 1952 után tovább folytatta. „Pótlógyűjtésének” eredménye (kb. 400 tájszó) is helyet kapott a fentebb említett emlékkönyvecskében. Dialektológiai szempontból is becses az a két tanulmány, amely a drávai hajósokról (13—36), illetve a drávai malmokról, molnárokról (36—61) szól. Pesti János utalt arra is, hogy Kovács Sándor politikusi, szépirói munkásságának kutatását szorgalmazni kell. Jó lenne, ha szépirodalmi művei mielőbb megjelenhetnének. Ugyanis ezeket barátai, kortársai — Várkonyi Nándor és Kodolányi János — értékes alkotásoknak tartották.

SZAKÁCSNÉ KOZÁRI PIROSKA tanár és festőművész történetek felidézésével szolgáltatott újabb adatokat Kovács Sándor portréjához: követendő példának tekintvén az ünnepeltnek a szülőfaluhoz való erős kötődését, szüntelen tanulásvágyát, következetes és erőteljes humanizmusát. KOVÁCS ZSUZSA kandidátus, egyetemi docens (az ünnepelt leánya) mélyen átélt, megrendítő gondolatokkal emlékezett meg édesapjáról. Kovács Sándor verseit helyi kisdíjakok szolgáltatták meg kifejező és értő előadásban. A műsor befejezésekképpen KUTI ZOLTÁN, a falu polgármestere ismertette Kovács Sándor életútját, munkásságát, majd leleplezte az egykori Kovács-ház utcai oldalán elhelyezett emléktáblát. Szövege:

Ebben a házban lakott
1921—1968 között
KOVÁCS SÁNDOR
az ormánsági néphagyományok
jeles kutatója

*

Drávapalkonya, 2003-11-24

A felemelő szép ünnepség a Szózat hangjaival ért véget.

Sok-sok tényezőn múlik, lesz-e a közeljövőben apropója annak, hogy a baranyai dialektológia újabb eredményeit ünnepeljük. Reménykedjünk!

PESTI JÁNOS